

1. Вступ

Культурний вимір реновації є одним із ключових аспектів сталого розвитку міських територій. Реновація не лише оновлює фізичну тканину міста, а й формує **нові культурні наративи**, сприяє **збереженню спадщини** та створює **середовище для ідентичності спільнот**.

Міста у XXI столітті розглядають культуру як **ресурс трансформації** — інструмент, що поєднує історичну пам'ять, економічну динаміку та соціальну інтеграцію.

2. Культура як основа міської ідентичності

2.1. Поняття культурної ідентичності міста

Культурна ідентичність — це сукупність символів, образів, архітектурних кодів, традицій і способів життя, що формують унікальний «образ міста». Вона відображається у:

- планувальній структурі;
- архітектурній мові;
- мистецьких практиках;
- колективній пам'яті мешканців.

2.2. Культурна реновація

Це процес відновлення міських просторів через культурні інтервенції — мистецькі акції, адаптивне використання будівель, створення креативних кластерів.

Приклади:

- **Берлін (Німеччина):** район Кройцберг перетворено з індустріальної зони у мистецький квартал із галереями, студіями, музеями сучасного мистецтва.
- **Львів (Україна):** ревіталізація промислової зони «Фабрика повидла» як арт-простору для виставок, освітніх подій і фестивалів.

3. Збереження культурної спадщини у процесі реновації

Реновація старих міських районів часто стикається з дилемою — **зберігати чи модернізувати**. Ефективна культурна політика поєднує обидва підходи через концепцію «**адаптивного використання**» (adaptive reuse).

3.1. Адаптивне використання як стратегія

Це повторне використання історичних будівель із новими функціями без втрати автентичності.

Приклад	Країна	Об'єкт	Нова функція	Результат
Tate Modern	Велика	Електростан	Музей	Один з

	Британія	ція Бенксайт	сучасного мистецтва	найвідвідуваніших музеїв Європи
Андріївський узвіз	Україна	Історичний квартал Києва	Галереї, театри, креативні студії	Відродження культурного туризму
Арсенал	Польща	Старі казарми у Варшаві	Музей сучасного мистецтва	Центр креативної урбаністики
Рейтарська 8–10	Україна	Старий житловий комплекс у Києві	Місце для арт-подій та урбан-хабів	Символ нової міської культури

4. Культурна реновація як рушій креативної економіки

Культура стає інвестиційним чинником. Міста, що інвестують у культуру, отримують:

- економічне пожвавлення;
- підвищення туристичної привабливості;
- покращення іміджу;
- зміцнення локальної ідентичності.

4.1. Креативні індустрії у реновації

Креативні індустрії (дизайн, ІТ, мода, реклама, медіа, мистецтво) часто стають «новими мешканцями» старих промислових територій.

Приклади:

- **Лондон – Shoreditch:** від занедбаної робітничої зони до креативного центру міста; зараз тут працюють офіси стартапів, студії дизайну, кафе.
- **Харків – «Механіка. Інший вимір»:** ревіталізована промислова зона, де діють арт-простори, музичні події, виставки.
- **Одеса – «Port Creative Hub»:** креативний простір у колишньому складі порту.

5. Культура пам'яті та реновація історичних просторів

Реновація не має руйнувати пам'ять місця — навпаки, повинна підкреслювати **історичну спадщину**. Культурна пам'ять — це не лише архітектура, а й наратив, пов'язаний з подіями, людьми, колективним досвідом.

Підхід	Суть	Приклад
Меморіалізація	Збереження пам'яті через символічні об'єкти	Меморіал Голокосту у Берліні
Реконструкція	Відновлення зруйнованих об'єктів	Старе місто Варшави (відбудова після війни)

Реінтерпретація	Творче переосмислення спадщини	Ревіталізація заводу «Фабрика повидла» у Львові
Інтеграція нової архітектури	Поєднання старого і нового	Музей історії Польських євреїв POLIN, Варшава

6. Партисипація як рушійна сила культурного аспекту реновації міст

Сучасна реновація спирається на **участь громади** у прийнятті рішень. Культурна участь забезпечує **соціальну стійкість проєктів**. Сучасна реновація міст більше не може бути виключно технократичним процесом, коли експерти та влада приймають рішення, а мешканці лише спостерігають за результатом. Культурна участь та партисипація (від англ. participation — участь) перетворюють мешканців з пасивних об'єктів впливу на активних суб'єктів перетворення свого середовища. Це не проста формальність, а складний соціокультурний процес, що становить основу гуманістичного та сталого розвитку міст.

6.1. Що таке культурна партисипація в реновації?

Це комплекс заходів та механізмів, що забезпечують **безпосередню участь громади** на всіх етапах реновації — від ідеї до реалізації та подальшого управління. Її мета:

- Виявити реальні, а не нав'язані потреби місцевої громади
- Надати легітимності прийнятим рішенням

- Запобігти соціальним конфліктам
- Створити відчуття спільної відповідальності за результат

Рівні участі (за драбиною Арнштайна):

- **Маніпуляція та терапія** — несправжня участь
- **Інформування та консультації** — початок діалогу
- **Партнерство та делегування повноважень** — справжня участь
- **Громадський контроль** — вищий рівень участі

6.2. Інструменти культурної партисипації

На етапі планування:

- **Урбаністичні воркшопи (charrette)** — інтенсивні проектні сесії за участю мешканців, експертів та влади
- **Міські лабораторії (urban labs)** — тестування тимчасових рішень до капітального будівництва
- **Гуляючі екскурсії** — спільне вивчення території з виявленням проблем і потенціалу
- **Ідейні майстерні** — генерація концепцій розвитку території

На етапі проектування:

- **Участь у розробці ПЗЗ** — громадські слухання, обговорення в онлайні
- **Соціологічні опитування** — виявлення пріоритетів реновації
- **Проектування з мешканцями (co-design)** — спільне створення дизайну дворів, громадських просторів

На етапі реалізації:

- **Краудфандинг** — збір коштів на реалізацію громадських проектів
- **Громадський контроль за якістю робіт**
- **Волонтерські програми** — участь у благоустрої територій

6.3. Культурний вимір партисипації

Партисипація — це не лише адміністративний процес, а й культурна практика:

Мистецтво як інструмент участі:

- **Партисипаторне мистецтво** — створення творів мистецтва разом з мешканцями
- **Соціальні театри** — розігрування конфліктів та пошук рішень через театральні методи
- **Спільне створення публічних арт-об'єктів**

Історія як основа ідентичності:

- **Усна історія місця** — збір спогадів старожилів
- **Віртуальні архіви** — оцифрування історичних матеріалів
- **Історичні реконструкції** — відтворення втрачених об'єктів у публічному просторі

6.4. Переваги партисипативного підходу

Для мешканців:

- Реальний вплив на середовище проживання
- Зміцнення соціальних зв'язків

- Розвиток громадянської компетентності

Для влади:

- Легітимізація прийнятих рішень
- Зменшення соціальної напруги
- Ефективніше використання ресурсів

Для міста в цілому:

- Створення унікальної ідентичності місьць
- Збереження культурної спадщини
- Сталий розвиток територій

6.5. Проблеми та виклики в українському контексті

Системні бар'єри:

- Формалізм громадських слухань
- Недостатня кваліфікація чиновників
- Відсутність фінансування партисипативних практик

Соціальні складнощі:

- Пасивність та недовіра мешканців
- Складність залучення вразливих груп
- Конфлікти між різними групами інтересів

Методичні проблеми:

- Недостатня професійність фасилітаторів
- Відсутність системи моніторингу результатів

- Складність оцінки ефективності

6.6. Успішні приклади в Україні

Львів — програма «Реновація дворів»:

- Активна участь мешканців у плануванні
- Соучасне фінансування (бюджет + кошти мешканців)
- Громадський контроль якості робіт

Харків — проект «Творчі майстерні»:

- Залучення місцевих митців до реновації
- Спільне створення арт-об'єктів
- Інтеграція сучасного мистецтва в історичне середовище

Івано-Франківськ — платформа «Місто майбутнього»:

- Онлайн-інструменти участі
- Краудсорсинг ідей розвитку
- Прозора комунікація з владою

6.7. Перспективи розвитку

Технологічні інновації:

- Віртуальна та доповнена реальність для презентації проектів
- Цифрові платформи для колективного прийняття рішень
- Data-журналістика для моніторингу результатів

Інституційні зміни:

- Створення центрів громадської участі

- Впровадження обов'язкових партисипативних бюджетів
- Розвиток професії фасилітатора громадських процесів

Освітні ініціативи:

- Програми з розвитку громадянської компетентності
- Школи міських активістів
- Курси з партисипативного проектування

Культурна участь і партисипація — це не мода, а фундаментальна умова успішної реновації міст. Це процес, що перетворює мешканців з пасивних споживачів послуг на активних творців свого середовища. Українським містам необхідно розвивати інституційні механізми участі, підвищувати кваліфікацію фахівців та активізувати громадянське суспільство. Тільки через справжню партисипацію можна створити міста, які будуть не лише фізично оновленими, але й соціально згуртованими, культурно багатими та справді людьми.

7. Політика культурної реновації

Культурна політика у сфері реновації спрямована на:

1. Збереження культурної спадщини;
2. Розвиток креативних просторів;
3. Підтримку локальних спільнот;
4. Залучення міжнародних культурних програм.

Рівень	Інструменти	Приклади
Державний	Закони про охорону спадщини, культурні стратегії	Закон України «Про охорону культурної спадщини»
Муніципальний	Програми підтримки арт-просторів, фестивалів	Стратегія культури Львова 2025
Громадський	Ініціативи з ревіталізації, мистецькі акції	CANactions, Urban Space 100

8. Проблеми культурної реновації в Україні

Ідея культурної реновації, що передбачає комплексне, орієнтоване на людину оновлення міст через призму культури та творчості, набуває в Україні все більшої популярності. Проте на шляху її впровадження виникає низка глибоких системних проблем, які перетворюють прогресивну концепцію на складний виклик. Ці проблеми лежать у площинах законодавства, фінансування, управління та суспільних установок.

8.1. Відсутність стратегічного бачення та фрагментарність

Найбільшою проблемою є **відсутність єдиної державної політики**, що інтегрувала б культурну складову в містобудівні та соціальні стратегії.

- **«Штучність» інтеграції:** Культура часто розглядається як «додаток» до вже готових проектів фізичної реновації

(наприклад, «вставити» арт-об'єкт у сквер), а не як вихідний принцип планування.

- **Відсутність міжвідомчої взаємодії:** Департаменти культури, архітектури, економіки та соціального забезпечення працюють ізольовано. Без єдиного координаційного центру проекти носять фрагментарний характер.

8.2. Правова невизначеність та неефективні механізми

Законодавча база не встигає за сучасними викликами:

- **Складність із аутентичною спадщиною:** Процедури включення об'єктів до реєстру пам'яток надзвичайно бюрократизовані. Часто цінна, але не охоронювана законом історична забудова (наприклад, радянський модернізм) легко йде під знос.
- **Недосконалість механізмів ДПП (державно-приватного партнерства):** Відсутність чітких, прозорих і довірених інструментів для ДПП у сфері культури відлякує приватних інвесторів, які не бачать гарантій повернення інвестицій у складні соціокультурні проекти.
- **Невизначеність з публічними просторами:** Чітко не прописані механізми управління та відповідальності за публічні простори, створені в результаті реновації, що призводить до їх швидкого занепаду.

8.3. Фінансові обмеження та пріоритети

- **Хронічний дефіцит бюджетів:** Муніципальні бюджети, особливо у малих містах, не мають ресурсів для «повільної»,

якісної культурної реновації. Пріоритетом залишається латання ям та комунальна логістика.

- **Неспроможність залучати гранти:** Міста часто не мають фахівців, здатних підготувати конкурентоздатні заявки на фінансування від міжнародних фондів (ЄС, ЄБРР тощо).
- **Орієнтація на «швидкий результат»:** Влада та інвестори часто віддають перевагу будівництву нового торгового центру, ніж ревіталізації старого заводу під креативний кластер, оскільки економічна віддача від першого зрозуміліша та швидша.

8.4. Бюрократизм, корупційні ризики та недостатня кваліфікація

- **Адміністративні бар'єри:** Отримання всіх необхідних погоджень для проектів, особливо тих, що пов'язані з історичною спадщиною, може займати роки.
- **Корупція:** Процеси виділення землі, проведення тендерів на реконструкцію об'єктів культурної спадщини залишаються вразливими.
- **Дефіцит кадрів:** На муніципальному рівні бракує менеджерів культури, урбаністів, фахівців з міжнародного фандрейзингу, здатних розробляти та впроваджувати комплексні проекти.

8.5. Соціальні та культурні бар'єри

- **Патерналістська свідомість мешканців:** Частина громади звикла, що «влада має все робити», і пасивно очікує змін. Відсутня культура громадської участі та відповідальності за власне середовище.

- **Конфлікт ідентичностей:** Часто виникають суперечки між прихильниками збереження «автентичності» (часто радянської) та апологетами «євроремонту». Суспільний діалог перетворюється на конфронтацію.
- **Недооцінка креативного класу:** Творчі професіонали (митці, дизайнери, архітектори) часто не допускаються до процесу прийняття рішень на ранніх етапах, їхній потенціал ігнорується.

8.6. Вплив повномасштабної війни

Війна завдала удару по культурній реновації:

- **Переорієнтація бюджетів:** Кошти масово перенаправляються на безпекові та оборонні потреби.
- **Фізичне знищення спадщини:** Безповоротна втрата тисяч об'єктів культурної спадщини потребує не ревіталізації, а відбудови, що є ще складнішим завданням.
- **Гуманітарна криза:** Масова внутрішня міграція дестабілізує місцеві громади, ускладнюючи довгострокове соціокультурне планування.

Проблеми культурної реновації в Україні мають системний характер. Їхнє подолання вимагає не поодиноких проєктів, а системних реформ:

1. **Інституційних:** Створення міжвідомчих робочих груп, розробка національної стратегії міського розвитку з культурною складовою.
2. **Фінансових:** Розробка прозорих механізмів ДПП, підготовка муніципальних фахівців для роботи з грантами.

3. **Громадських:** Активна просвітницька робота, спрямована на розвиток громадянської відповідальності та культури участі.

Незважаючи на всі складнощі, саме культурна реновація, орієнтована на людину та ідентичність, може стати тим стрижнем, який об'єднає громади, збереже пам'ять і створить основу для сталого відродження українських міст після перемоги.

9. Світові та українські приклади культурної реновації

№	Назва проєкту	Місто / Країна	Тип реновації	Короткий опис	Результат
1	Tate Modern	Лондон, Велика Британія	Адаптивне використання	Перетворення електростанції Bankside на музей сучасного мистецтва.	Символ оновлення південного берега Темзи, розвиток туризму.
2	High Line Park	Нью-Йорк, США	Культурно-рекреаційна реновація	Колишня залізниця перетворена на підвищений парк з арт-інсталяціями.	Соціальний і культурний ефект, підвищення вартості нерухомості.
3	Gasometer City	Відень, Австрія	Адаптивне використання	Газгольдери XIX ст. перетворено на житло, університет, концертні	Приклад поєднання історії та інновацій.

				зали.	
4	HafenCity	Гамбург, Німеччина	Урбаністич но- культурний кластер	Реновація портової зони у новий культурно- освітній квартал.	Зразок стійкого розвитку і мультифункціо- альності.
5	La Friche la Belle de Mai	Марсель, Франція	Креативний кластер	Завод тютюнової фабрики переобладнано у культурний центр.	Новий імідж району, розвиток арт- туризму.
6	Zeche Zollverein	Ессен, Німеччина	Індустріаль на спадщина	Колишня шахта стала музеєм дизайну та архітектури.	Об'єкт ЮНЕСКО, осередок культурної пам'яті.
7	Bauhaus Dessau Campus	Дессау, Німеччина	Освітньо- культурна реновація	Відновлення комплексу Баухаус як навчально- дослідного центру.	Відродження історичного бренду.
8	Meatpacking District	Копенгаген , Данія	Урбаністич на ревіталізаці я	Колишній промисловий район став арт-центром і ресторанною зоною.	Приклад живої трансформації через культуру.
9	M50 Art	Шанхай,	Креативна	Текстильна	Визнаний арт-

	District	Китай	реновація фабрик	фабрика перетворена на галереї, арт-простори.	район, міжнародна привабливість.
10	Wynwood Walls	Маямі, США	Мистецький простір	Відновлення промислового кварталу через стріт-арт.	Збільшення культурного туризму.
11	Docklands Regeneration	Дублін, Ірландія	Комплексна реновація	Старий порт став культурно- діловим районом із театром і музеями.	Модель поєднання бізнесу й культури.
12	Zollverein Coal Mine Complex	Рур, Німеччина	Культурна спадщина	Індустріальни й об'єкт став музеєм, концертним і освітнім центром.	Визнаний символ трансформації Ruhrgebiet.
13	Мистецький Арсенал	Київ	Адаптивне використан ня	Реконструкція військового арсеналу XVIII ст. під музей і виставковий центр.	Головний культурний осередок столиці.
14	Prompylad. Renovation	Івано- Франківськ	Індустріаль на реновація	Завод перетворено на центр	Успішна модель імпакт- інвестування.

				інновацій, освіти й культури.	
15	Речпорт Київ	Київ	Урбаністич ний культурний хаб	Реновація причалу на Дніпрі з коворкінгами, мистецькими подіями.	Новий публічний простір біля річки.
16	Фабрика Повидла (Jam Factory)	Львів	Креативний кластер	Відновлення промислової будівлі у сучасний культурний центр.	Відродження занедбаного району Підзамче.
17	Art-Zavod Platforma	Київ	Культурний кластер	Колишній завод з трансформацією у подієвий центр і арт- простір.	Локомотив креативної економіки столиці.

10. Культура як стратегія розвитку міста

Традиційний підхід до реновації часто зводиться до фізичного оновлення: новий фасад, відремонтований дах, оновлений сквер. Однак, сучасне розуміння реновації йде набагато далі. Воно передбачає не лише відновлення матеріальної оболонки, але й створення нового

якісного середовища для життя. І саме культура сьогодні виступає ключовою стратегією, яка перетворює реновацію з технічного процесу на соціально-орієнтоване перетворення, що надає місту унікальності, економічної живучості та соціального згуртування.

10.1. Еволюція ролі культури: від декорації до драйвера

Історично культура в місті розглядалася як "прикраса" — набір об'єктів (театрів, музеїв) для дозвілля. Сьогодні вона стала:

- Інструментом соціальної інтеграції. Мистецтво в публічному просторі, громадські центри на базі бібліотек, фестивалі об'єднують різні соціальні групи, створюючи спільний простір для діалогу.
- Економічним активом. Творчі індустрії, туризм, який орієнтований на унікальну культурну спадщину, підвищують інвестиційну привабливість території.
- Стратегією брендингу. Унікальна культурна ідентичність робить місто впізнаваним на глобальній карті, залучаючи таланти, бізнес та туристів.

10.2. Культурна стратегія в реновації: ключові принципи

Інтеграція культури в процес оновлення міста ґрунтується на кількох принципах:

- Аутентичність замість уніфікації. Мета — не створити стандартний "глянцевий" простір, а виявити та посилити унікальний дух місця (Genius Loci). Це може бути історія

промислового району, етнічна особливість кварталу або сучасна мистецька сцена. Реновація має підкреслювати цю історію, а не знищувати її.

- Соціальний капітал як ресурс. Мешканці — не пасивні спостерігачі, а носії культурного коду. Залучення місцевих громад, митців, активістів до планування та реалізації проектів забезпечує глибину і довгостроковий успіх реновації.
- "М'які" інвестиції перед "жорсткими". Першим кроком часто стає не будівництво, а запуск культурних подій (фестивалів, резиденцій, тимчасових інсталяцій), які "оживлюють" територію, формують спільноту і демонструють її потенціал.
- Адаптивне використання спадщини (Reuse). Замість зносу історичних будівель, їхня реновація через нову культурну функцію (перетворення заводу на арт-кластер, казарм на креативний хаб, складу на театр) зберігає пам'ять місця та економить ресурси.

10.3. Інструменти та практики впровадження

Створення культурних кластерів. Концентрація музеїв, галерей, театрів, студій на одній території (наприклад, на місці колишніх промзон) створює потужний ефект синергії та стає точкою росту для всього району.

Публічне мистецтво (Public Art). Інтеграція арт-об'єктів, стінопису, скульптур у міський ландшафт робить простір яскравішим, людянішим і стимулює соціальну взаємодію.

Подієва реновація. Регулярні фестивалі, ярмарки, перформанси, кінопокази під відкритим небом наповнюють оновлені простори життям і звичкою мешканців проводити там час.

Підтримка креативних індустрій. Створення лофтів, коворкінгів, недорогих майстерень для дизайнерів, архітекторів, музикантів утримує творчу молодь у місті та генерує економічну активність.

10.4. Очікувані результати: що отримує місто?

- Економічні вигоди. Ріст туризму, створення нових робочих місць у креативному секторі, підвищення вартості нерухомості.
- Соціальні ефекти. Зменшення соціальної напруги, зростання громадської активності, формування ідентичності та гордості мешканців за своє місто.
- Просторові якості. Створення унікального, комфортного та інклюзивного публічного простору, що відповідає потребам людей.
- Сталий розвиток. Культурна стратегія природно сприяє сталості, оскільки базується на принципах повторного використання, збереження ресурсів і розвитку людського капіталу.

Інтегруючи культуру в стратегію реновації, місто робить вибір на користь якісного, а не кількісного розвитку. Воно перестає бути просто сукупністю будинків і доріг, а стає живим організмом з власним характером, історією та майбутнім. Культура — це не витрати, а найважливіша інвестиція в соціальний капітал, економічну стійкість та

гуманістичний образ міста майбутнього, де людям хочеться жити, працювати і творити.

11. Висновки

Культурний вимір реновації — це **поєднання минулого, сучасного і майбутнього** у міському просторі. Через культуру міста відновлюють не лише будівлі, а й соціальні зв'язки, символи, спільноти.

Український досвід демонструє, що навіть у кризових умовах можлива **успішна культурна трансформація**, якщо є партнерство між владою, бізнесом і громадою. Культура стає **м'якою силою урбаністики** — тим, що робить міста живими, впізнаваними та стійкими.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає культурна функція реновації міського середовища?
2. Що означає поняття «адаптивне використання» і наведи приклади?
3. Як креативні індустрії впливають на процес реновації?
4. Які моделі збереження культурної пам'яті існують?
5. Які основні проблеми культурної реновації в Україні?
6. Які міста світу успішно поєднують культурну політику з урбаністичною реновацією?